

Підтримку надає:

Федеральне міністерство
продовольства і
сільського господарства

на підставі рішення
Німецького Бундестагу

Німецько-український
агрополітичний діалог

При Інституті економічних досліджень та політичних консультацій

Звіт з аграрної політики

APD/APR/01/2015

Реструктуризація Академії сільськогосподарських наук НДР – варіанти реформування системи аграрної науки в Україні

Петер Тіллак, Олекса Степанюк

Київ, березень 2015 року

Про проект "Німецько-український агрополітичний діалог" (АПД)

Проект «Німецько-український агрополітичний діалог» підтримує Україну у справі реформування аграрного законодавства та аграрної політики з урахуванням міжнародного досвіду Німеччини та інших країн, а також міжнародних організацій (ЄС, СОТ), відповідно до принципів ринкової економіки та структурної політики. Проект підтримується Федеральним міністерством продовольства та сільського господарства ФРН в межах програми двостороннього співробітництва та реалізується у співпраці з уповноваженою компанією ТОВ ГФА Консалтинг груп та виконавцями проекту – компанією ТОВ ІАК АГРАР КОНСАЛТИНГ та Лейбніц-Інститутом аграрного розвитку в країнах перехідної економіки (ІАМО). З українського боку відповідальним за виконання проекту є Інститут економічних досліджень і політичних консультацій (ІЕР).

www.apd-ukraine.de

Автор

Петер Тіллак

petertillack@online.de

Олекса Степанюк

stepaniuk@apd-ukraine.de

ВСТУПНЕ ЗАУВАЖЕННЯ

Уряди НДР та ФРН у межах підготовчого обговорення возз'єднання Німеччини погодилися прояснити перспективи східнонімецьких наукових установ у дослідницькій системі, яка була б конкурентоспроможною за міжнародними критеріями. Тому питання про включення дослідницьких інституцій НДР також було важливим аспектом договору про об'єднання НДР та ФРН.

«Необхідному відновленню науки та досліджень при збереженні працездатних установ... слугує експертиза Ради з науки щодо установ з державним фінансуванням...». Ці рекомендації повинні «...уможливити включення науки та досліджень... у спільну дослідницьку структуру Федеративної Республіки Німеччина» (ст. 38, п. 1 Договору про об'єднання).

Найвищою ціллю було названо створення загальнонімецького ландшафту досліджень та розвитку того рівня, який би відповідав досягнутому в ФРН; сюди мали належати також збереження значного дослідницького потенціалу в регіонах колишньої НДР та посилення ефективності науки, досліджень і технології.

Досягнення цієї цілі мало відбуватися з тим застереженням, що такі структурні одиниці, як академії НДР (Академія наук, Академія сільськогосподарських наук, Будівельна академія) не зберігаються як окремі установи, а інтегруються до наукової системи Федеративної Республіки.

Завдання підготувати включення дослідницьких інституцій НДР до дослідницької системи Федеративної Республіки було доручено¹ Раді з науки. Для цього було створено різні робочі групи з окремих наукових дисциплін, зокрема робочу групу з позауніверситетських установ з аграрних наук, яка вивчала дослідницькі інститути Академії сільськогосподарських наук та підпорядковані міністерству сільського господарства та харчової промисловості наукові установи.

¹ **Рада з науки** є найважливішим науково-політичним дорадчим органом у Німеччині. Заснований 5 вересня 1957 р., цей орган консультує федеральний уряд і федеральні землі в питаннях змістового та структурного розвитку системи вищої освіти, а також державної підтримки дослідницьких інституцій. Він розробляє рекомендації щодо науково-політичних рішень.

ЗМІСТ

Вступне зауваження.....	3
1. Експертиза позауніверситетських дослідницьких установ в аграрній галузі Радою з науки.....	5
1.1 Експертиза	7
1.2 Результати експертизи - рекомендації Ради з науки	8
2. Сучасна структура аграрних досліджень у Німеччині	15
2.1 Інститути Наукового товариства ім. Лейбніца.....	15
2.2 Відомчі дослідження Федеративної Республіки	25
3. Міркування щодо концепції реорганізації Національної академії аграрних наук (НААН) України	27
Література	31
Додаток	32

1. ЕКСПЕРТИЗА ПОЗАУНІВЕРСИТЕТСЬКИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УСТАНОВ В АГРАРНІЙ ГАЛУЗІ Радою з науки

Важливим критерієм експертизи всіх дослідницьких установ була наукова ефективність. Оцінювалося не лише те, наскільки інноваційними, ефективними та перспективними були певні наукові рішення, за яких сприятливих чи несприятливих структур вони ухвалювалися, – враховувалося також політичне середовище дослідницької роботи (варто згадати лише про брак таких вирішальних чинників, як ділові, неформальні та інші засоби дослідницької діяльності, особливо обмежені можливості дослідників спілкуватися та контактувати з закордонними колегами та їздити за кордон, а також політичні інструкції щодо опрацювання дослідницьких тем).

Загалом треба врахувати, що аграрні дослідження були спрямовані насамперед на досягнення економічних цілей аграрної політики – самозабезпечення, а також отримання доходів з експорту аграрної продукції. Таким чином, дослідження відповідало також за пряму підготовку практичних інновацій в аграрній сфері.

Ця орієнтація на безпосереднє застосування результатів дослідження в аграрній практиці з необхідністю призводила до нехтування фундаментальними дослідженнями в деяких сферах.

НДР мала значно більші (у відносному вираженні), порівняно з ФРН, позауніверситетські дослідницькі інституції. Оцінюючи цей факт, треба брати до уваги, що в НДР

- дослідження в ході третьої реформи вищої школи 1968 р. інтенсивно переносилися з університетських до позауніверситетських установ, які краще фінансувалися;
- дослідження, в зв'язку з наявною аграрною структурою, включали також організацію виробництва та технології рослинництва та тваринництва;
- дослідження на підприємствах (наприклад, у царинах захисту рослин, аграрної техніки, добрив, ветеринарних препаратів, частково також селекції тварин і рослин) відігравали лише підпорядковану роль.

Позауніверситетські дослідження фінансувалися в основному Академією сільськогосподарських наук (AdL), а також безпосередньо установами, підпорядкованими Міністерству сільського господарства та харчової промисловості (MLFN). Академію

сільськогосподарських наук було засновано в 1951 р. під назвою «Німецька академія сільськогосподарських наук» за зразком Всесоюзної академії аграрних наук імені Леніна в СРСР і перейменовано в 1972 р. Станом на 1989 р. вона складалася з 26 дослідницьких центрів і 21 іншої дослідницької інституції. У той час в ній було зайнято 11400 осіб (10800 одиниць повної зайнятості), з них 3300 науковців. Разом з науковим персоналом MLFN загальна кількість науковців в аграрній сфері (крім вищих шкіл та університетів) становила близько 4000 осіб.

Три поняття з тексту договору про об'єднання характеризують мету процесу інтеграції східнонімецьких позауніверситетських установ до спільної німецької науково-дослідницької системи: оновлення, збереження та гармонізація.

Під «оновленням» малося на увазі визначення потенціалу ефективності, який варто було зберегти, та його включення до загальнонімецького дослідницького ландшафту. Йшлося насамперед про структурно-політичні питання відношення між фундаментальними та прикладними дослідженнями. При цьому основним завданням було переведення фундаментальних досліджень та зайнятих у них науковців до університетів. Дослідження, що мали потенціал економічних інновацій, повинні були замість державного фінансування перейти до відповідних економічних структур. Оновлення змістової частини мало на меті насамперед забезпечення високих стандартів якості.

«Збереження» ефективних установ вимагало визначення ефективних і тому вартих збереження установ на основі фахових наукових критеріїв, насамперед на підставі наукової значущості результатів роботи. Сюди відносились оригінальність дослідницьких тем, співпраця та робочі стосунки в міжнародних проектах, інноваційні дослідницькі підходи, а також кількісні критерії, наприклад, публікації в міжнародних друкованих виданнях, написання рекомендацій, участь у фахових конференціях. Також враховувалася привабливість інфраструктури відповідних установ.

Найбільш складною була проблема «гармонізації» східнонімецьких дослідницьких установ з науковою системою Федеративної Республіки. Наприклад, академії НДР були несумісними з системою, що існувала в старих федеральних землях, а для повної перебудови наукової системи з елементами обох німецьких держав бракувало політичної волі. Тож єдиним виходом залишалася інтеграція конкурентноспроможних структур до наявного наукового ландшафту. Це призвело також до сут-

тєвого обмеження кількості зайнятих за нової ситуації аграрних науковців приблизно на чверть, пов'язаного зовсім не з якістю аграрних досліджень у НДР, а зі зміною пріоритетів у загальноекономічних масштабах.

1.1 Експертиза

Для експертизи всіх позауніверситетських установ в галузі аграрних наук було створену робочу групу, в якій працювало 70 експертів із усіх частин Німеччини та з-за кордону. Після вивчення анкети, яку мала підготувати кожна відповідна установа, члени робочої групи відвідали окремі установи, оцінили якість наукової роботи, висловили рекомендації щодо продовження дослідницьких робіт, які вважалися вартими підтримки, та поширили структурні й організаційні пропозиції. Дводенне відвідування включало розмови з керівництвом і співробітниками відповідної установи.

Для оцінки окремих наукових установ було підготовлено список питань, який містив такі ключові теми:

- поточні завдання та діяльність протягом останніх п'яти років;
- організація дослідження: замовник, адресати (користувачі) наукових результатів, релевантні публікації;
- забезпечення персоналом та становище молодих науковців;
- технічне та фінансове забезпечення;
- співпраця з дослідницькими установами в Німеччині та за кордоном;
- розголос результатів досліджень у публічній сфері;
- концепція майбутньої роботи.

При оцінюванні змісту та результатів дослідницької роботи, перед Радою з науки поставало завдання створення рівноваги між дослідженнями у вузах, позауніверситетськими дослідженнями з державним фінансуванням, які треба було реорганізувати, та індустріальними дослідженнями, тобто врахувати загальні аспекти організації всього дослідницького ландшафту. При цьому, поряд з інтеграцією науковців до вузів рекомендувалося залучити в обмежених масштабах провідних науковців з позауніверситетських установ до викладання у вузах задля підтримки співпраці між університетськими та позауніверситетськими інституціями.

Після закінчення візитів робоча група опублікувала загальну оцінку позауніверситетських аграрних досліджень та основні рекомендації щодо аграрних наук взагалі, а також диференційовані пропозиції до окремих установ чи фахових галузей в аграрних науках.

Серед загальних рекомендацій було названо зміну професійних організаційних структур та заснування нових установ.

Друга частина опублікованої позиції містить звіти та рекомендації щодо окремих відвіданих наукових установ. Тут представлено робочі галузі та ключові теми досліджень, включно з організаційною структурою та забезпеченням персоналом. При цьому залучаються також організаційні зміни та зміни персоналу, що сталися починаючи з 1989 р., та самостійно складені концепції майбутньої роботи. Насамкінець формулюються рекомендації щодо продовження чи припинення розробки різних дослідницьких тематик, а також щодо заходів, які стосуються насамперед перспективи окремих дослідницьких груп і науковців.

1.2 Результати експертизи - рекомендації Ради з науки

При формулюванні основних рекомендацій спочатку було здійснено оцінку стану дослідницьких робіт, з одного боку, природничих і технічних досліджень, з іншого – досліджень аграрно-економічних. Якщо два перших напрямки роботи було визнано як відповідні потрібному рівню, в аграрно-економічних дослідженнях, не в останню чергу через інструменталізацію аграрно-економічних дисциплін задля виправдання офіційної аграрної політики НДР, було виявлено значні методичні та змістові недоліки. Цю обставину видно також із рекомендацій щодо подальшої зайнятості наукового персоналу (табл. 1).

Важливі загальні рекомендації можна підсумувати наступним чином:

- Кваліфікований науковий персонал потрібно зберегти та використати задля розширення сфери аграрних досліджень у напрямку захисту довкілля та ресурсів, соціально-економічних та господарських перетворень у сільській місцевості, а також у Східній Європі та третьому світі.
- Перенесення та інтеграція наукового потенціалу з колишніх позауніверситетських установ до вузів.

- Жоден із попередніх інститутів не має далі функціонувати в попередній формі. Запропоновано для певних змістових завдань розробити організаційну форму та дозволити цим установам працювати як
 - інститутам "Блакитного списку"² або інститутам при вузах,³
 - відомчим дослідницьким установам Федеративної Республіки,
 - дослідницьким установам в аграрній сфері та регіональним дослідницьким установам федеральних земель.
- Загалом в умовах надлишку на аграрних ринках необхідною вважалася переорієнтація досліджень на інші цілі. Більше уваги мало приділятися «...питанням екологічно орієнтованого та економічно доцільного землекористування, садівництва, збереження та використання природних (ґрунт, вода, повітря) та генетичних ресурсів, захисту тварин, відкриттю нових виробничих можливостей та можливостей збуту, а також соціально-економічним дослідженням задля наукового супроводу структурних перетворень у сільській місцевості та питанням продовольчої безпеки в третьому світі...».
- Міждисциплінарний підхід у дослідницькій роботі має бути продовжено, а міжнародну співпрацю – посилено.
- Рекомендується створити установчі комітети для інститутів, які мають відкритися. Завдання цих комітетів полягає в призначенні персоналу на керівні посади, поступовому наповненні штату та підтримці концепції дослідницької програми.
- Подальший розвиток інститутів супроводжується науковими радами, які регулярно здійснюють оцінку результатів та забезпечують реалізацію рекомендацій Ради з науки.
- Адекватна фінансова допомога Федеративної Республіки в перехідний період має забезпечити успішне переведення дослідницького потенціалу до нових структур.

² Наукове товариство "Блакитний список" 2007 р. було перейменовано в "Наукове товариство ім. Готфрида Вільгельма Лейбніца" (WGL). Надалі незалежно від часового проміжку буде вживатися виключно ця назва.

³ **Інститутом при вузі (An-Institut)** називається самостійна з організаційного та правового погляду наукова установа, яка належить до німецького вузу.

Перш ніж перейти до експертизи окремих позауніверситетських установ, потрібно зробити ще кілька зауважень щодо структури позауніверситетських досліджень у Німеччині.

Чотири великих дослідницьких центри є найважливішими виконавцями досліджень з державним фінансуванням: Товариство Макса Планка, Товариство німецьких дослідницьких центрів ім. Гельмгольца, Наукове товариство ім. Готфрида Вільгельма Лейбніца та Товариство ім. Фраунгофера. Крім того, деякі міністерства мають власні дослідницькі інституції для здійснення відомчих досліджень. Існують також дослідницькі установи федеральних земель.

Товариство ім. Макса Планка Товариство ім. Макса Планка наразі включає 82 інститути, що здійснюють фундаментальні дослідження в галузі природничих, біологічних, соціальних наук та гуманітарних дисциплін в інтересах загалу. Інститути Товариства ім. Макса Планка працюють у дослідницьких галузях з високим інноваційним потенціалом, які вимагають особливих фінансових та часових ресурсів задля отримання відповідей на наукові питання, важливі для майбутнього. Від моменту заснування Товариства в 1948 р. 18 працівників його інститутів стали нобелівськими лауреатами. Воно на 80% фінансується з федерального бюджету, решта 20% залучається від третіх осіб.

Товариство ім. Гельмгольца здійснює стратегічні та програмні дослідження актуальних питань суспільства, науки та економіки у шести галузях: енергія, земля та довкілля, здоров'я, ключові технології, структура матерії та авіація, космонавтика та транспорт. У Товаристві ім. Гельмгольца об'єднано 18 природничо-технічних та медично-біологічних дослідницьких центрів. Фінансування здійснюється приблизно на 70% з бюджетних коштів і на 30% – з коштів третіх осіб.

Наукове товариство ім. Готфрида Вільгельма Лейбніца: Товариство ім. Лейбніца (WGL) об'єднує 89 самостійних дослідницьких установ. Сфера їхніх досліджень сягає від природничих, інженерних та екологічних наук через економічні, географічні та соціальні науки до гуманітарних дисциплін. Інститути Товариства ім. Лейбніца працюють над питаннями, важливими для суспільства, економіки та екології. Вони здійснюють фундаментальні дослідження з перспективою прикладного застосування. Вони мають наукову інфраструктуру та пропонують дослідницькі послуги. Головні завдання Товариство ім. Лейбніца вбачає в застосуванні знань у політиці,

науці, економіці та публічній сфері. Його фінансування на 77% складається з коштів федерації та федеральних земель і на 23% – з коштів, наданих третіми особами.

В ході перетворення східнонімецького наукового ландшафту завдяки прийняттю Радою з науки колишніх інститутів з позитивною оцінкою до загальної програми фінансування досліджень кількість інститутів майже подвоїлася. Усі інститути, рекомендовані до подальшої роботи в аграрному секторі, утримуються в складі Товариства ім. Лейбніца. Нові інститути перемістили найважливішу галузь досліджень до природничих, технічних, аграрних, біологічних та географічних досліджень.

Товариство ім. Фраунгофера є найбільшою дослідницькою організацією в галузі прикладних наук у Європі. Його завдання полягає в проведенні досліджень задля безпосередньої користі підприємств та на благо всього суспільства. Наразі Товариство ім. Фраунгофера включає понад 80 дослідницьких установ, з них 67 інститутів переважно природничого чи інженерного спрямування. Частка дослідницьких проєктів, що фінансуються індустрією та державою, становить 90 %, решта 10 % додається федерацією та федеральними землями насамперед на дослідження можливого застосування наукових результатів.

Як результат оцінки позауніверситетських дослідницьких установ Рада з науки озвучила рекомендації щодо подальшого використання наукового потенціалу колишніх академічних інститутів (табл. 1):

Табл. 1. Науковий персонал, рекомендований для подальшої роботи

Галузь досліджень	Інститути Академії сільськогосподарських наук	Товариство ім. Лейбніца	Відомчі дослідження	Дослідження федеральних земель	Університети, професійні вузи	Експерименти
Ґрунти та рослини	16	146	233	44	95	154
Тваринництво	16	68	106	24	11	41
Ветеринарія						
Переробка харчових продуктів	4		5		31	32
Аграрна техніка	4	40			3	44
Аграрна економіка	2	25			7	
Документація						
Всього	42	279	344	68	147	271

Примітки до табл. 1: Інколи рекомендації містили вузький діапазон для персоналу, який планувалося задіяти. Оскільки діапазон був вузьким, тут всюди вказано лише верхню позначку.

Загальна кількість науковців, рекомендованих до зарахування в штат, становить 1109 осіб.

Рекомендації щодо продовження дослідницької роботи поширюються на такі галузі:

- *Дослідницькі інституції Наукового товариства ім. Готфрида Вільгельма Лейбніца*
Рада з науки рекомендує заснування 6 інститутів, що здійснюють фундаментальні дослідження в галузі культурного ландшафту та його формування, овочівництва та розведення декоративних рослин, біології сільськогосподарських тварин, аграрної техніки та аграрного розвитку в Центральній та Східній Європі.

- *Дослідницький центр з культурного ландшафту та його оформлення в Мюнхеберзі/Еберсвальде*

У цьому дослідницькому центрі здійснюються фундаментальні дослідження в галузі ґрунтознавства, ризосфери, гідрології, вивчення ерозії та екосистемного вивчення ландшафтів зі спеціалізацією на північнонімецьких ландшафтах, сформованих у льодовиковий період. Крім того, тут проводяться прикладні дослідження щодо окремих екологічних проблем, таких як надмірне використання добрив та ущільнення ґрунту. В кінцевій фазі розбудови інсти-

туту він має включати понад 100 наукових посад. Близько 80% мають бути колишніми працівниками Академії аграрних наук.

○ *Інститут овочів та декоративних рослин у Гросберені/Ерфурті*

Цей інститут має включати два підрозділи. Обидві установи здійснюють фундаментальні дослідження на виконання завдань, пов'язаних зі зростанням вимог споживачів до якості, та дослідження щодо можливого застосування наукових результатів у цій галузі. Заплановано близько 35-40 наукових посад.

○ *Центр досліджень біології сільськогосподарських тварин у Думмершторфі/Ростоку*

Попередні результати роботи інституту показують, що на його основі варто розвивати інститут фундаментальних досліджень з засадничих питань продуктивності та життєдіяльності сільськогосподарських тварин, пов'язаних як з генетичними аспектами, так і з харчовими аспектами та аспектами утримання. Дослідницький центр має включати 69 наукових посад.

○ *Інститут аграрної техніки Потсдама-Борніма*

Як високоіндустріалізована країна Німеччина потребує біологічно-технічних супровідних досліджень задля розробки екологічних технологічних процесів тваринницького та рослинницького виробництва, а також для оцінки наслідків застосування техніки. Для цього рекомендується створення інституту аграрної техніки міжрегіонального значення, з кількістю науковців від 35 до 40.

○ *Інститут аграрного розвитку в Центральній та Східній Європі Галле/Заале*

Рада з науки рекомендує не продовжувати діяльність колишніх аграрно-економічних інститутів, а наново відбудовувати аграрно-економічний дослідницький потенціал зі зміненими цілями. Завдання нового інституту полягатиме в науковому супроводі процесу трансформації аграрного сектору в колишніх соціалістичних країнах Центральної та Східної Європи в змінених рамкових умовах, дослідженні їхніх економічних і соціальних наслідків та орієнтуванні учасників процесу на основі цих досліджень. Серед головних тем досліджень інституту – рамкові умови аграрного сектору й політичний ана-

ліз, розвиток аграрних ринків та збуту аграрної продукції, а також світова аграрна торгівля, розвиток підприємств і структур у сільській місцевості. Заплановано 25 робочих місць для науковців.

- *Відомчі дослідницькі установи Федеративної Республіки*

Рада з науки рекомендує заснувати на основі позауніверситетських дослідницьких установ дві федеральних дослідницьких установи, підпорядкувати ще два інститути існуючій інституції та заснувати кілька зовнішніх інститутів для існуючих федеральних дослідницьких установ. Проте, оскільки тим часом відбулася реструктуризація дослідницьких установ Федерального міністерства продовольства та сільського господарства, в якій було враховано і ці пропозиції, тут цей процес не розглядатиметься докладніше.

(Див. про це п. 3.2).

- *Установи кількох федеральних земель та дослідження в федеральних землях*

Щодо специфічних завдань, які стосуються окремої федеральної землі або кількох земель, пропонується заснування дослідницьких установ (LFA і LUFA), а також навчальних і випробувальних установ федеральних земель. При створенні цих інституцій потрібно враховувати поділ праці та важливі для регіонів теми.

- *Перенесення дослідницького потенціалу до вузів*

У межах реструктуризації аграрно-наукової освіти пропонується подальше функціонування аграрно-наукових факультетів у Берліні та Галле. Крім того, пропонується перенесення наукового потенціалу до університетських установ поза аграрними факультетами. Незадіяний персонал потрібно застосувати при заснуванні професійних вузів. Загальна кількість науковців, яких стосуються ці заходи, становить 150 осіб.

2. СУЧАСНА СТРУКТУРА АГРАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У НІМЕЧЧИНІ

Дослідження в галузі аграрних наук здійснюються у п'яти вищезгаданих інститутах, що входять до Наукового товариства ім. Готфрида Вільгельма Лейбніца, яких цей виклад стосується в першу чергу, та у федеральних відомчих дослідницьких установах. Тут буде представлено лише короткий огляд останніх. Крім того, існують дослідницькі установи федеральних земель та дослідницький потенціал індустрії. Вони тут не розглядаються. Фінансування аграрних досліджень з федеральних коштів становило в останні роки від 550 до 600 млн. євро, у 2013 р. було надано 668 млн. євро.

2.1 Інститути Наукового товариства ім. Лейбніца⁴

Інститути WGL відрізняються тим, що працюють у дослідницьких сферах, які вимагають опрацювання як фундаментальних, так і прикладних дослідницьких питань, а також тим, що надають консультації та послуги для зацікавлених груп у науці та поза нею. Це загальне твердження в повній мірі стосується аграрних наук.

Крім уже згаданих вище інститутів, Німецький дослідницький центр з харчової хімії в Гархінгу належить до установ WGL, які фінансуються Федеральним міністерством продовольства та сільського господарства. Докладно на ньому ми не зупинятимемося.

У рекомендаціях Ради з науки згадується завдання продовжити реструктуризацію дослідницького ландшафту шляхом регулярного контролю результатів. Для цього було розроблено відповідний інструментарій у формі регулярних внутрішніх і зовнішніх перевірок.

Для оцінки результатів установи орієнтуються, з одного боку, на внутрішньонаукові критерії, а з іншого боку - на науково-політичні очікування Федеративної Республіки та земель.

Періодично, але щонайменше раз на сім років, Загальна наукова конференція Федеративної Республіки та земель⁵ перевіряє, чи виконано передумови спільного

⁴ Наступний виклад про Інститути Наукового товариства ім. Лейбніца (WGL) дослівно та/або за сенсом відтворює звіти оцінювання Ради з науки або сенату WGL.

⁵ Загальна наукова конференція є комісією Федеративної Республіки та федеральних земель з фінансування установ і проектів наукових досліджень за межами вузів.

фінансування. Перевірка, як правило, відбувається на основі незалежної оцінки та відгуку компетентного відомства Федеративної Республіки та федеральних земель. Регулярне та систематичне незалежне оцінювання установ Товариства ім. Лейбніца відбувається вже протягом трьох років. Після того, як протягом понад 23 років за це відповідала Рада з науки, у 2001 р. Федеративна Республіка та федеральні землі передали це завдання сенату. Завдання та рекомендації з попередніх оцінок, чия реалізація в свою чергу також підлягає оцінці, мають значний позитивний вплив на установи Товариства ім. Лейбніца.

Процес оцінювання організовано в два етапи: наукове оцінювання установи Товариства ім. Лейбніца здійснюють на першому етапі групи з оцінювання, до яких залучаються перевірені незалежні експерти як із безпосередньої фахової галузі, так і з суміжних галузей.

Як основу оцінювання експерти використовують відповіді установи товариства ім. Лейбніца на стандартизовану анкету сенату WGL⁶. Після цього вони здійснюють дводенний візит з метою збору інформації. Результати оцінки фіксують в звіті, що ухвалюються членами експертної групи. Установа, експертизу якої було здійснено, може висловити своє ставлення до оцінки.

На другому етапі сенат включає результати першого етапу в ширший контекст та публікує відгук щодо оціненої установи Товариства ім. Лейбніца, що завершується рекомендацією Федеративній Республіці та федеральним землям стосовно спільного фінансування. Рішеннями щодо подальшого фінансування окремих інститутів розставляються також науково-політичні пріоритети.

Надалі докладніше розглядатимуться окремі установи, що працюють у складі WGL.

Центр дослідження культурних ландшафтів Товариства ім. Лейбніца (ZALF) у Мюнхеберзі

ZALF здійснює фундаментальні інтер- і трансдисциплінарні дослідження щодо екосистем у культурних ландшафтах та щодо розвитку екологічно та економічно доцільних систем землекористування, чим виконує єдине в своєму роді в Німеччині дослідницьке завдання. У такий спосіб він має сприяти розвитку екологічно та еко-

⁶ Дуже скорочена версія цієї анкети міститься в додатку.

номічно доцільних систем землекористування, розробляти способи застосування, орієнтовані на рішення проблем, та надавати консультації. Його оцінювання здійснювалося в 1998, 2005 та 2012 рр. На момент останньої експертизи було зайнято 188 науковців (157,6 одиниць повної зайнятості), з них 47,1 % фінансувалися з коштів третіх осіб.

Установа є спадкоємцем кількох інститутів Академії сільськогосподарських наук, вона складається з шести підрозділів (інститутів) та різних центральних робочих груп, які, своєю чергою, побудовані в міждисциплінарний спосіб. Бюджет 2011 р. становив 25,1 млн. євро.

З часу першої оцінки в 1998 р. ZALF зазнав позитивних змін. ZALF успішно втілює значну частину рекомендацій Ради з науки. Центру вдалося зосередитися на екосистемних дослідженнях та аналізі ландшафтів.

Окремі інститути опрацьовують значний тематичний спектр з великими перспективами практичного застосування. Для цього проводиться широка методична експертиза, яка використовується в інститутах та міжвідомчих дослідницьких програмах і проектах. На основі тем, методів та інфраструктури ZALF розробив загальну концепцію, чітку когерентність та фокусування на певних проблемах надалі треба посилити. Окремі інститути мають краще узгоджувати свою робочу програму з рекомендаціями Центру.

Загалом ZALF здійснює дослідження, надає послуги та консультації, які оцінюються «добре» або «дуже добре»; проте оцінки окремих інститутів відрізняються. Тут є значні резерви підвищення ефективності. Задля подальшого покращення наукової якості послуг та консультацій Центру варто послідовніше застосовувати результати власних досліджень. Є резерви і щодо розробки програми сприяння аспірантам.

Потрібно також підвищити кількість і якість наукових публікацій.

ZALF включений до національних та міжнародних мереж і спільних проектів. Цю співпрацю варто використовувати задля подальшого стратегічного розвитку центру. Співпрацю з іноземними партнерами варто розбудовувати далі.

Тематика, над якою працює ZALF, є дуже релевантною для розвитку екологічно та економічно доцільних систем землекористування.

Зважаючи на свою змістову орієнтацію, ZALF працює на межі досліджень, політики та економіки. Він об'єднує фундаментальні дослідження з допомогою в розбудові інфраструктури, науковими послугами та консультаціями, роблячи значний внесок у застосування знань в управлінні та аграрній сфері. Для досягнення цих результатів застосовується значна частина ресурсів центру. При цьому проблематичною для оцінки результатів діяльності може виявитися наголос на пропорції між різними царинами роботи.

Загалом можна сказати, що ZALF виконує свої завдання як дослідницька установа.

Інститут овочів та декоративних рослин (IGZ) у Гросберені/Ерфурті

Інститут овочів та декоративних рослин (IGZ) у Гросберені/Ерфурті у двох місцях розташування розробляє наукову основу екологічного та економного виробництва продуктів садівництва. На момент останньої експертизи тут було зайнято 44 науковці (36,25 одиниць повної зайнятості), включно з аспірантами, з них 22,1 % фінансувалися з коштів третіх осіб. Бюджет 2006 р. становив 8,5 млн. євро.

З моменту свого заснування в 1992 р. IGZ після складної фази становлення досягав наукових результатів, що оцінювалися як «добрі» або «дуже добрі». Фахова сфера діяльності інституту широка. Особливість профілю інституту полягає у вдалому балансі між фундаментальними та прикладними, орієнтованими на практику дослідженнями в галузі садівництва. Завдяки цій специфіці IGZ є визнаним і обов'язковим учасником наукових процесів у німецькому та міжнародному контексті та посідає в загальнонімецьких масштабах чільне місце в галузі садівництва. В своїй галузі досліджень він став експертним центром. У п'яти провідних тематиках дослідження, над якими працюють різні відділення інституту, проводяться переважно вельми перспективні з наукової точки зору дослідницькі проекти, що користуються попитом з боку індустрії.

При публікації результатів наукової роботи з моменту попередньої оцінки спостерігалися покращення. Зважаючи на гарне розташування IGZ та його забезпечення обладнанням у майбутньому можна очікувати ще більшу продуктивність. Залучення коштів третіх осіб на дослідження потрібно суттєво підвищити.

В останні роки інститут встановив численні зв'язки задля співпраці з університетськими та позауніверситетськими установами в Німеччині та за кордоном. Як експертний центр, IGZ доповнює університетські дослідження, але має стати ще помітнішим як дослідницька установа. Інститут активно співпрацює з Берлінським університетом ім. Гумбольдта.

Надані під час останньої оцінки поради та рекомендації стосуються, зокрема,

- активнішого опрацювання певних біологічних систем та релевантних для садівництва питань на основі цих систем;
- посилення роботи в царині молекулярної біології;
- суттєвого збільшення суми отриманих коштів третіх осіб та кількості публікацій у рецензованих журналах;
- поглиблення співпраці зі спеціально обраними закордонними партнерами з високим науковим авторитетом та позиціонування через роботу над спільними дослідницькими проектами ЄС та в Німеччині, наприклад, у групах, що підтримуються Німецьким дослідницьким товариством.

Підсумовуючи, можна сказати без жодних застережень, що IGZ виконує вимоги до установ міжрегіонального значення та установ, що відповідають загальнодержавним науково-політичним інтересам.

Дослідницький інститут біології сільськогосподарських тварин (FBN) у Думмершторфі

Дослідницький інститут біології сільськогосподарських тварин постав у 1993 р. з дослідницького центру тваринництва (FZT) Аграрної академії наук у Думмершторфі-Ростоку. Його оцінювання здійснювалося в 1999 та 2007 рр. На момент останньої експертизи в ньому було зайнято 124 науковці (90,5 одиниць повної зайнятості), з них 44,4 % фінансувалися з коштів третіх осіб. Бюджет 2006 р. становив 17,9 млн. євро.

FBN є міждисциплінарною дослідницькою установою, яка завдяки дослідженням у сфері сільськогосподарських тварин робить внесок до покращення якості тваринницької продукції для людського харчування.

У першому відгуку 1999 р. було констатовано добрі результати роботи інституту з певними недоліками. Процес консолідації було названо незавершеним. Щоправда, стверджувалася наявність гарних передумов для розвитку дослідницької установи міжнародного значення. Задля інтенсивнішого втілення результатів дослідження на практиці інститут мав пропонувати свою діяльність також зацікавленим зовнішнім особам.

Під час наступної оцінки 2007 р. було підтверджено надзвичайно позитивний розвиток інституту. FBN в основному переконливо та послідовно втілює рекомендації Ради з науки.

Його наукові результати є переважно дуже добрими, а в деяких царинах – відмінними. FBN з його надзвичайно якісною робочою програмою та дуже доброю інфраструктурою має видатне значення для дослідження сільськогосподарських тварин у Німеччині. Інститут став привабливим дослідницьким центром, джерелом важливих імпульсів та інноваційних ідей. Дуже добре обладнаний технікою тваринницький центр випробувань робить FBN унікальним не тільки для Німеччини, а й для Європи. FBN має все необхідне для того, щоб стати провідним міжнародним центром дослідження сільськогосподарських тварин. Значного прогресу FBN домогся в справі сприяння молодим науковцям – освіта аспірантів тут є зразковою. Наголошується також переконлива ефективність та видатна робота наукової ради.

Рекомендації щодо розвитку інституту стосуються заохочення до ще інтенсивнішої міждисциплінарної співпраці його фундаментальних і прикладних дослідницьких установ, у якій вбачають значний потенціал, та до посилення міжнародного впливу. Простір для покращення результатів вбачають у публікаціях та залученні коштів третіх осіб.

Інститут аграрної техніки у Потсдамі-Борнім (АТВ)

АТВ у Борнімі є науковою установою, що проводить фундаментальні дослідження у всіх галузях аграрної техніки. Його оцінювання здійснювалося в 1999, 2007 та 2013 рр. На момент останньої експертизи в ньому було зайнято 124 науковці (91,5 одиниць повної зайнятості), з них 58,7 % фінансувалися з коштів третіх осіб. Бюджет 2012 р. становив 17,9 млн. євро.

З часу його заснування з двох установ у 1992 р. він за відносно короткий час перетворився на визнану в Німеччині аграрно-технічну дослідницьку установу. Його центральною темою є ресурсна ефективність сільськогосподарських виробничих систем. Для цього АТВ досліджує зв'язки між елементами процесу сільськогосподарського виробництва (ґрунт, рослина, тварина, людина, машина) та їхнім до-вкіллям і, виходячи з цього, розробляє нові технічні рішення.

З широким дослідницьким підходом, який Рада з науки прямо рекомендувала у 1992 р., Інститут здатний реагувати як на актуальні наукові питання, так і на практичні потреби в консультаціях та підтримці. АТВ досягає добрих результатів у наукових дослідженнях та консультаціях в галузі аграрної техніки, що користуються попитом. У проектах, що проводяться разом із підприємствами та фінансуються з коштів третіх осіб, відбувається передача знань і технології. Крім того, АТВ зі своїм пілотним обладнанням пропонує зацікавленим суб'єктам науки та економіки інноваційні можливості розробки продуктів і процесів.

Проте потрібне подальше зосередження на певних ключових темах. Керівництву інституту варто динамічніше діяти в напрямку відкриття інноваційних наукових галузей. Публікації АТВ з огляду на їхню кількість та якість мають дуже хороший рівень, але частку публікацій у рецензованих журналах, особливо англійських рецензованих фахових журналах, потрібно збільшити.

Отримання коштів від третіх осіб постійно зростало, але переважно за рахунок коштів Федеративної Республіки. Гроші, отримані від Німецького дослідницького товариства та Євросоюзу, а також у межах фінансування проектів з боку індустрії, потрібно суттєво збільшити, щоб досягти збалансованої пропорції коштів третіх осіб.

Згідно з критичними зауваженням, АТВ має інтенсивніше, ніж досі, шукати стратегічної співпраці з вузами щодо спільної політики залучення кадрів.

Незважаючи на загалом позитивну оцінку, АТВ в більш довгостроковій перспективі має суттєво покращити результати в окремих галузях, щоб відповідати статусу дослідницької установи міжрегіонального значення та державному науково-політичному інтересу в повному обсязі.

АТВ має потрібний для цього потенціал розвитку, і його становище дозволяє здобути міжнародне визнання.

Лейбніц-Інститут аграрного розвитку в Центральній та Східній Європі (ІАМО) у Галле/Заале, перейменованій у Лейбніц-Інститут аграрного розвитку в країнах із перехідною економікою (ІАМО)

ІАМО був заснований у 1994 р. та приступив до роботи в 1995 р. За цей час його оцінювання відбувалося двічі, у 2000 та 2007 рр. На момент останньої експертизи в ньому було зайнято 46 науковців (38,75 одиниць повної зайнятості), з них 32,6 % фінансувалися з коштів третіх осіб. Бюджет 2006 р. становив 4,0 млн. євро.

Завданням ІАМО є фундаментальні та прикладні дослідження в галузі міжнародного аграрного розвитку. Зокрема, Інститут здійснює науковий супровід перетворень у сільському господарстві в колишніх соціалістичних країнах Центральної та Східної Європи та дослідження їх економічних і соціальних наслідків.

Особливість цієї установи полягає в тому, що вона є цілковито новою. Як перший крок було скликано комісію з заснування, яка спочатку мала вирішити організаційні проблеми: задіяння персоналу задля розбудови адміністрації, створення бібліотеки та забезпечення комп'ютерною технікою, але насамперед – залучення кваліфікованих і вмотивованих науковців. Власне головне завдання на етапі розбудови полягало в тому, щоб розробити підходи до теорії трансформації в аграрному секторі. ІАМО від початку розумів себе як платформу для передачі знань, швидко встановив контакти з установами в галузі аграрної економіки з країн Центральної та Східної Європи, а також із науковцями всього світу, що досліджують трансформації економічних систем, і організував численні конференції, семінари й наукові стажування. Після першого оцінювання в 2000 р. було встановлено, що ІАМО з моменту початку роботи в квітні 1995 р. перетворився на визнаний у Німеччині та за кордоном науковий експертний центр у галузі аграрної економіки центрально- та східноєвропейських країн. Як особливо позитивне досягнення наголошувалося, що керівництву інституту вдалося протягом кількох років залучити значну кількість молодих науковців, які не тільки добре розуміються на економічних теоріях і володіють кількісними методами, а й знайомі з країнами Центральної та Східної Європи, їхніми інституціями та політикою.

Щоправда, Рада з науки закликала також покращити орієнтацію на публікації та залучення коштів третіх осіб.

Під час наступної оцінки у 2000 р. було констатовано надзвичайно позитивний розвиток ІАМО. Рекомендації Ради з науки переважно було реалізовано, після чого відбулося значне покращення результатів, які оцінювалися як дуже добрі або відмінні. Зокрема, виросла кількість публікацій у міжнародних рецензованих журналах та залучення коштів третіх осіб на дослідження, що пройшли експертизу. При цьому помітнішим стало зосередження на конкретних галузях дослідження.

Крім того, інститут відіграє дуже важливу роль в передачі знань як форум наукового обміну, в межах підвищення кваліфікації науковців та відповідальних осіб з перехідних країн та в формі консультування представників політики, управління та економіки.

Наукові результати та обмін досвідом є великим здобутком для національної та міжнародної – насамперед центрально- та східноєвропейської – наукової спільноти, а також для адресатів в аграрній політиці та аграрній економіці. ІАМО високо цінують у перехідних країнах завдяки результатам досліджень та політичним консультаціям. Крім того, інститут виконує для центрально- та східноєвропейських країн необхідну функцію передачі знання в межах аграрно-економічної освіти, особливо завдяки можливостям роботи та підвищення кваліфікації, що їх ІАМО надає гостьовим науковцям і аспірантам із перехідних країн, а також завдяки регулярному проведенню актуальних міжнародних заходів. У такій концентрованій і кваліфікованій формі це знання може запропонувати лише ІАМО.

Тим самим ІАМО є важливим для аграрно-економічного дослідницького ландшафту Німеччини інститутом та став провідним в аграрно-економічних дослідженнях у перехідних країнах. Зразковою є також організація підтримки молодих науковців. Співпраця ІАМО з вузами та позауніверситетськими установами в Німеччині та за кордоном розвинена дуже добре.

Ефективний і кооперативний стиль керівництва та сильна мотивація співробітників становлять важливу основу високої наукової ефективності ІАМО. В аграрних дослідженнях Німеччини ІАМО відіграє структуроутворюючу роль; це головний партнер як аграрної економіки, так і численних позанаукових адресатів.

Поради та рекомендації стосуються насамперед розробки ще переконливішої перспективи стратегічного розвитку, особливо зосередження на дослідженні перехідних економік та інших провідних міжнародних теми задля набуття статусу провід-

ного в світі інституту в дослідженні перехідних аграрних економік та перебирання координаційних функцій у проектах ЄС.

Резюме

Визначальним для формування дослідницького ландшафту Німеччини було чітке розділення досліджень в університетах, досліджень в інститутах Товариства ім. Лейбніца в окремих галузях, які як комплексні проблеми не могли досліджуватися в університетах, федеральних дослідницьких установ, що були тісно пов'язані з владними функціями держави, та досліджень, що стосувалися окремих земель, які мали на меті безпосереднє використання нових результатів у сільському господарстві на практиці. Дослідницькі роботи задля виробництва попередніх продуктів безпосередньо для аграрної галузі, таких як засоби захисту рослин, ветеринарні препарати або аграрна техніка, здійснюються за рахунок відповідних промислових підприємств. Тваринництво та рослинництво також здійснюють важливу роботу з постійного подальшого розвитку сортів рослин і тварин. Нарешті, роль останньої ланки застосування наукових знань в аграрній практиці відіграють різноманітні форми сільськогосподарських консультаційних послуг.

При оцінюванні процесу переведення дослідницького потенціалу колишньої Академії аграрних наук в інститути Товариства ім. Лейбніца було загалом здійснено успішну роботу. Було встановлено, що всі п'ять дослідницьких інститутів від часу заснування постійно розвивалися в позитивному напрямку. У більшості випадків інститути досягали видатних результатів не тільки в національному, а й у міжнародному масштабі. При цьому оцінювання, що проводилося кожні сім років, виявилось дуже ефективним інструментом управління. Як експертні групи, що склалися з фахових науковців та представників донорів від Федеративної Республіки та федеральних земель, так і наукові ради інститутів виконали важливу роботу при схваленні видатних результатів та при виявленні недоліків, що заважали подальшому покращенню результатів.

Останні полягали насамперед у створенні концепцій, залученні коштів третіх осіб та публікації наукових результатів, передусім у міжнародних журналах.

Щодо всіх інститутів стверджувалося, що досліджувані ними питання в такій формі та комплексності не можуть опрацьовуватися в університетах. В зв'язку з міжрегіо-

нальним значенням та загальнодержавним науково-політичним інтересом всі інститути надалі фінансуються Федеративною Республікою та федеральними землями.

Переведення наукового потенціалу Академії сільськогосподарських наук до нових працевдатних структур, прямих аналогів яких у Федеративній Республіці досі не існувало, було непростим процесом. Сама лише оцінка компетенції та ефективності співробітників, яких мали перевести до нових структур, вимагала значних предметних знань комісій із заснування нових інститутів, адже кількість робочих місць у нових установах становить менше 30 % від попередньої. До цього додався той факт, що кількість аграрних факультетів зменшилася, внаслідок чого зникли робочі місця для аграрних науковців в університетах.

Створення нової дослідницької команди саме по собі було амбіційною роботою. Потрібно було побудувати вертикаль, розробити концепції досліджень та створити технічну інфраструктуру. Наприклад, в новоствореному IAMO в Галле, що не мав аналогів, знадобилося більше року, щоб вибрати перспективних претендентів на заплановані місця в штаті. Тож у всіх новозаснованих установах на початку були певні проблеми, які пізніше без винятку було подолано.

2.2 Відомчі дослідження Федеративної Республіки

Федеральне міністерство продовольства та сільського господарства (BMEL) задля виконання своїх завдань та досягнення політичних цілей потребує орієнтованих на конкретні потреби, науково ґрунтовних та ефективних досліджень. Регулярні політичні консультації, виконання законодавчих завдань, а також ухвалення невідкладних рішень вимагають захищеного утримання дослідницьких установ з інституційним фінансуванням. Частину досліджень становлять дослідження щодо можливого застосування наукових результатів, які слугують підготовці рішень, потреби в яких можна очікувати в майбутньому.

До дослідницьких інституцій BMEL належать чотири федеральних інститути:

- Інститут ім. Юліуса Кюна, федеральний дослідницький інститут декоративних рослин (JKI) у Кведлінбурзі з 15 установами;

- Інститут ім. Фридриха Льюфлера, федеральний дослідницький інститут здоров'я тварин (FLI), на острові Рімс з 11 установами;
- Інститут ім. Макса Рубнера, федеральний дослідницький інститут продовольства та харчових продуктів (MRI) у Карлсруе з 8 установами;
- Інститут ім. Йогана Гайнриха фон Тюнена, федеральний дослідницький інститут сільської місцевості, лісів і рибальства (vTI) у Брауншвайгу з 11 установами.

Ці інститути надають наукову допомогу під час ухвалення рішень у харчовій, сільськогосподарській, лісівницькій, рибальській та споживчій політиці BMEL.

Поряд із інститутами, що працюють безпосередньо в аграрній галузі, до цієї сфери діяльності належать також

- Федеральний інститут оцінки ризиків (BfR) у Берліні, що здійснює дослідження щодо захисту споживачів, та
- Німецький інститут дослідження біомаси (DBFZ) в Ляйпцигу.

3. МІРКУВАННЯ ЩОДО КОНЦЕПЦІЇ РЕОРГАНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК (НААН) УКРАЇНИ

НААН є публічно-правовою організацією з завданням надати наукову підтримку аграрному сектору задля збільшення сільськогосподарського виробництва та покращення його ефективності. До Академії належать 279 інституцій, підприємств і організацій. 61 з них безпосередньо підпорядковані Академії.

Дослідницька робота в Академії поділяється на 6 галузей:

- землеробство, зрошування та механізація;
- рослинництво;
- тваринництво;
- ветеринарія;
- аграрна економіка;
- науковий супровід та інновації.

Крім дослідницької діяльності, НААН відповідає за виробництво елітного насіння (90 % потреб України) та племінних тварин (25 % потреб).

НААН фінансується переважно за рахунок економічної діяльності. Рахункова палата України встановила недостатню документацію майнових цінностей та непрозору бухгалтерію та вказала на те, що дослідницькі теми не спрямовані на реальні потреби та лише 10 % із них застосовуються в економіці. Загалом констатується незадовільне керівництво Академією та нагальна потреба в реформах.

Крім того, документ містить кілька альтернативних пропозицій щодо майбутньої роботи Академії.

Перед ухваленням рішень про майбутню структуру та завдання НААН потрібно ухвалити деякі принципові рішення, що стосуються насамперед статусу, завдань та способу роботи НААН. Це особливо стосується таких моментів:

- Як організовані дослідження в аграрному секторі: фундаментальні дослідження, прикладні дослідження, виконання державних завдань, консультування підприємств, втілення результатів дослідження на практиці?
- Хто є замовником аграрних досліджень?

- Як відбувається фінансування досліджень: кошти державного бюджету, кошти економічних підприємств, асоціацій, національних та міжнародних проектів?
- Хто контролює результати дослідницької роботи?
- Чи мають виробничі завдання (насіння, племінні тварини) надалі належати до кола завдань Академії?
- Яку роль відіграє освіта молодих науковців в Академії?
- Як регулюється та окреслюється сфера компетенції НААН та аграрних університетів?
- Як організовано економічні консультації в аграрному секторі (офіційні консультації чи приватні консалтингові фірми)?

Пропозиція концепції аграрних досліджень в Україні (на основі німецького досвіду та актуальних вимог до аграрних досліджень в Україні)⁷

1. Національна академія аграрних наук України (НААН) є, поряд із відомчими дослідженнями в дослідницьких інститутах Міністерства аграрної політики та продовольства та університетськими дослідженнями, найважливішим виконавцем аграрних досліджень в Україні.
 - Інституційний поділ, змістові програми та обсяг фінансування різноманітних державних дослідницьких установ мають визначатися «науковою радою» з залученням усіх зацікавлених груп аграрного сектору. Рішення ухвалює Кабінет міністрів.

Вихідним пунктом є прозора оцінка наявного дослідницького потенціалу з метою подальшої оцінки змісту та результатів досліджень. На цій основі ухвалюються рішення про продовження діяльності інститутів НААН або можливі зміни профілю та про керівництво інститутами. Як інструментарій можна застосовувати додану анкету інститутів Товариства ім. Лейбніца – у змінній формі! (Див. додаток).

⁷ Наступні міркування є основою для подальшої дискусії. Вони ґрунтуються на досвіді реформування аграрних досліджень у Німеччині після возз'єднання.

Водночас із рішенням про кількість та завдання НААН потрібно встановити також потребу в персоналі, для чого варто здійснити порівняння в міжнародному контексті.

2. НААН має виконувати виключно дослідницькі завдання. Попередні виробничі завдання (насіння, племінні тварини) виключаються за посередництва державної установи, що відповідає за управління державним майном. Тут необхідними є рішення щодо того, в яку форму власності ці підприємства переводяться. Цей процес має відбуватися якомога швидше, щоб НААН могла сконцентруватися на своїх безпосередніх завданнях. Інфраструктура, згідно з оцінкою необхідна для дослідницької діяльності (піддослідні площі, тваринницькі приміщення, технічне обладнання), залишається в складі НААН.
3. НААН спільно з науковою радою, яка складається зі співробітників компетентного міністерства та компетентних представників сільського господарства, а також міжнародних експертів, розробляє довгострокову концепцію досліджень, що зосереджуються на окремих наукових дисциплінах (інститути). Розрізняються теми пріоритетного опрацювання, які відповідають загальнодержавному інтересу та чиє опрацювання забезпечується державними коштами, та дослідження, що можуть використовуватися й фінансуватися зацікавленими замовниками. Задля опрацювання регіонально значущих дослідницьких тем можна використовувати підрозділи інститутів (регіональні відділення).
4. Фінансування НААН здійснюється з державного бюджету (основне фінансування) відповідно до затверджених дослідницьких завдань. Додаткові кошти від асоціацій, індустрії, фондів та виконавців міжнародних проектів залучаються самостійно та розширюють базу дослідження (основою для цього є твердження в TOP 1). Під час розподілу коштів враховуються критерії, звичні для оцінки подібних проектних заявок у міжнародній практиці.
5. Усі керівники НААН (директори інститутів та відділень) підлягають оцінюванню. Визначальним для подальшого виконання відповідних функцій є результат голосування про довіру співробітників та доведена особиста, фахова й соціальна компетентність (критерії якої потрібно визначити). Штат інститутів визначається на підставі доручених інститутам завдань. Додатковий персонал фінансується за рахунок залучених коштів третіх осіб. Інститути розробляють каталог пропо-

зицій щодо потенційних тем, які є цікавими та вартими підтримки для сільсько-господарської практики та аграрного бізнесу. Усі співробітники перевіряються на предмет професійної придатності (новизна результатів досліджень, публікації в рецензованих журналах та в книгах, патенти, залучені кошти третіх осіб, запрошення на конференції та фахові симпозиуми). Після цього ухвалюється рішення про подальшу зайнятість.

6. Освіта аспірантів відбувається через залучення до дослідницьких проектів.
7. Інститути Академії пишуть звіти про досягнуті результати. З регулярністю в 5-7 років Академія загалом та інститути перевіряються (див. як приклад анкету інститутів Товариства ім. Лейбніца в додатку). Оцінювання здійснює комісія на чолі з Кабінетом міністрів. Вона складається з фахівців Міністерства аграрної політики України, національних та міжнародних експертів і обраних представників сільського господарства.

ЛИТЕРАТУРА

Wissenschaftsrat: Stellungnahmen zu den außeruniversitären Forschungseinrichtungen der ehemaligen DDR auf dem Gebiet der Agrarwissenschaften Köln 1991

Stellungnahmen des Wissenschaftsrates und des Senates der Wissenschaftsgemeinschaft Gottfried Wilhelm Leibniz:

<http://www.wissenschaftsrat.de/index.php?area=18&ptyp=3&year=&keyword=Suchbegriff+eingeben&suchen=suchen&id=836&rpp=&searchdata=1&L=0>

<http://www.leibniz-gemeinschaft.de/ueber-uns/evaluierung/das-evaluierungsverfahren-des-senats/senatsstellungennahmen/>

Forschungseinrichtungen im Bereich des BMEL:

http://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/Broschueren/Forschung-im-BMELV.pdf?__blob=publicationFile

Agrarwissenschaften in Vergangenheit und Gegenwart van Derner 2012

Balmann, Alfons: 20 Jahre IAMO – Rückblick und Ausblick (Manuskript) Halle 2014

Meske, Werner: Die Umgestaltung des ostdeutschen Forschungssystems - eine Zwischenbilanz; Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung gGmbH (WZB) Berlin 1993

Over, Albert u. Christian Tkocz: Ausseruniversitäre Forschungseinrichtungen in den neuen Bundesländern Kassel 1993

Анкета оцінювання інститутів Товариства ім. Лейбніца (дуже скорочена версія)

1. Структура

1.1. Завдання, організація та правова форма: завдання, статут, схема організації, організаційно-правові норми (наприклад, статут, установчий договір), список провідних науковців, професійні резюме провідних наукових співробітників (з наведенням дослідницького профілю, важливих посад і функцій поза установою)

1.2. Комісії установи: список членів наукової ради та, за наявності, консультаційної ради користувачів результатів роботи установи (актуальний та члени семи попередніх років), список членів наглядової ради установи (актуальний та члени семи попередніх років)

2. Контекст діяльності установи

2.1. Національний та міжнародний контекст: інституції в країні та поза її межами, що працюють в тій самій галузі, що установа

2.2. Міжрегіональне значення та загальнодержавний науково-політичний інтерес в установі, підстави для фінансування позавузівської установи

3. Загальна концепція та профіль

3.1. Розвиток установи / робочої програми в минулі роки (розробка стратегічної орієнтації досліджень чи профілю установи, зміна змістової тематики з часу останнього оцінювання)

3.2. Результати роботи

3.2.1. Результати дослідження та публікації (результати дослідження та публікації установи; концепція публікацій): Список 10 останніх найважливіших публікацій у роках 20xx – 20zz; кількість патентів (20xx – 20zz), список проектів, профінансованих із коштів третіх осіб (20xx – 20zz), список здобутих кваліфікацій – захистів докторських робіт (20xx – 20zz),

3.2.2. Подальші результати роботи, що ґрунтуються на дослідженнях

- 3.2.2.1. Наукові послуги та інфраструктурні завдання: послуги та сервіс, цільові групи наукових послуг та інфраструктурних завдань; концепція сервісу та послуг
 - 3.2.2.2. Наукові консультації: цільові групи консультаційних послуг у політиці, асоціації та комісії. Діяльність співробітників як експертів
 - 3.2.2.3. Передача знань і технологій: стратегія застосування чи використання досягнутих результатів роботи та досліджень (патенти, ліцензії, засновані підприємства). Пропозиції щодо підвищення кваліфікації та навчання третіх осіб
- 3.3. Наукові заходи та робота з громадськістю
- 3.3.1. Конференції та головні заходи в установі: конференції, конгреси, національні та міжнародні виставки; участь у важливих центральних зовнішніх заходах; список важливих заходів, організованих установою
 - 3.3.2. Робота з громадськістю: стратегія публічного представлення результатів роботи.
- 3.4. Стратегічне планування роботи установи на наступні роки – потенціал розвитку поля досліджень чи галузі роботи (середньострокові змістові цілі установи на основі довгострокової стратегії)
- 3.5. Відповідність забезпечення приміщеннями, обладнанням та персоналом, особливо з огляду на втілення стратегічних цілей (забезпечення обладнанням та персоналом (великі прилади, забезпечення оргтехнікою); бажані зміни в забезпеченні; стратегія залучення коштів третіх осіб)
- 3.6. Фінансові доходи та видатки
4. Підрозділи
- Список окремих структурних підрозділів, їхніх головних тематик і галузей досліджень; розвиток стратегії досліджень у підрозділах; створення анкети, аналогічної анкеті установи загалом
5. Співпраця та створення мережі

- 5.1. Інституційна співпраця з вузами: спільні співробітники, викладацьке навантаження, навчальні заходи, керівництво написанням дисертаційних робіт (список договорів про співпрацю, список навчальних заходів, де викладають працівники установи)
 - 5.2. Інституційна співпраця з іншими установами в країні та за кордоном: дослідницькі спільноти, участь у дослідницьких проектах спільнот чи міжнародних проектах; стратегія міжнародної інтеграції установи. Стажування гостьових науковців в установі; стажування співробітників установи як гостьових науковців в інших установах
6. Підтримка персоналу та молодих науковців
 - 6.1. Розвиток персоналу установи, персональний склад: процедура призначення на посади, особливо провідних науковців. Заходи з підвищення кваліфікації в установі
 - 6.2. Підтримка рівності статей та можливості поєднувати сімейне та професійне життя
 - 6.3. Підтримка молодих науковців. Концепції підтримки освіти молодих науковців; фінансування аспірантів
 - 6.4. Професійна підготовка зайнятих поза сферою науки: Заходи та програми професійної підготовки; кількість та тип навчальних місць та здобута завершена професійна підготовка
7. Забезпечення якості
 - 7.1. Внутрішнє управління якістю. Процедура забезпечення якості результатів роботи; забезпечення правил доброї наукової практики
 - 7.2. Управління якістю з боку наукової ради установи; спосіб роботи, регулярність зборів (протоколи, аудиторські звіти)
 - 7.3. Реалізація рекомендацій останнього зовнішнього оцінювання